

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het maatschappijbeeld van Abraham Kuyper

Kuiper, D.Th.

Citation

Kuiper, D. T. (1967). Boekbespreking van: Het maatschappijbeeld van Abraham Kuyper. *Acta Politica*, 3: 1967/1968(1), 89-90. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450951>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450951>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

de enorme gecompliceerdheid van de problematiek. Hij wijst als verklarende factoren aan de constitutionele structuur en het kiesstelsel, attitudes tegenover het systeem, de medeburgers, de individualiteit en het oplossen van problemen, de aanwezigheid van subculturen, de grieven tegen het regeringsbeleid, sociale en economische verschillen en als bijkomende factoren de patronen waarin attitudes en meningen zich voordoen en de mate van polarisatie.

In de epiloog probeert Dahl uit te maken hoeveel oppositie een democratie kan verdragen of hoe weinig er in elk geval nodig is. In een achttal elementen definieert hij de democratie en het blijkt dat elke oppositionele situatie t.a.v. verschillende factoren een ongelijke uitwerking heeft. Het is dus weer moeilijk tot omlijnde uitspraken te komen. Dahl sluit het boek af met enkele opmerkingen over de toekomst van de oppositie. Bij de veronderstelling van het uitblijven van een grote oorlog en een doorlopende welvaartsstijging in de democratische landen ziet hij drie bronnen waaruit oppositie blijvend kan worden gevoed:

- 1e het conflict over de verdeling van het sociale produkt,
- 2e de internationale politiek en
- 3e de politieke vervreemding van de burgers tegenover hun politieke instellingen.

Dit boek, waarvan Dahl zelf erkent dat het niet tot de duidelijke conclusies leidt waarop hij heeft gehoopt, is niettemin een imposant werk. Het onderwerp leidt ertoe dat de democratie als systeem en de politieke en sociale structuur van Westerse samenlevingen althans ten dele moeten worden behandeld. Dat is een omvangrijke onderneming, waarbij ontzaglijk veel interessante vondsten worden gedaan, o.a. door de originele belichting van de materie vanuit oppositiegezichtshoek. Onbevredigend in dit boek is, dat het overwegend een beschrijving van de oppositionele mechanismen geeft. Het verklarende gedeelte levert niet zoveel op o.m. omdat geen goede definitie van het begrip 'oppositie' is gegeven. Soms blijkt dat de werkelijke oppositie in een land een deel van de pers is of uit belangengroepen bestaat. Zelfs dan kan moeilijk worden volgehouden, dat ze geen invloed op het gedrag van de regering heeft. Het begrip wordt amorf als de voornaamste tegenstanders in één regering zitten. Zij opponderen tegen elkaar, zoals in Oostenrijk lang het geval is geweest. Maar ook regeringspartijen, die nog een parlementaire oppositie tegenover zich hebben, kunnen oppositionele gedragingen vertonen. Dahl onderkent dit allemaal wel, maar trekt niet de consequentie dat het dan alleen zinvol is van oppositie te spreken als er sprake is van een alternatief voor de zittende regering, oppositie met een grote O, zoals Allen Potter het noemt. Tenzij de term oppositie wordt gebruikt voor het gedrag van een partij in plaats van voor een partij of een groep zelf. Dan kan beter een boek geschreven worden over het gedrag van partijen in een democratie, want het oppositionele gedrag is niet los te zien van het totaalgedrag.

Ondanks de m.i. minder gelukkige opzet van het boek worden er grote aantallen waardevolle tussenconclusies bereikt en een aantal axioma's van politici omvergeworpen. De opvatting, dat grote partijen zich niet te ver van het politieke centrum moeten opstellen, wordt gerelativeerd. Dahl laat zien, dat de verdeling van attitudes in een bevolking dusdanig kan zijn, dat een partij beter afstand kan nemen van zijn grootste concurrent. Hij toont ook aan, dat een tweepartijstelsel niet altijd tot grote stabiliteit leidt, dat welvaart niet noodzakelijk verzwakking van 'linkse' partijen meebrengt, dat de stap-voor-stap-hervormingen soms gunstig zijn, maar soms hopeloos falen, enz. enz. Het boek is uitermate geschikt om politici te genezen van het toepassen van patentgeneeswijzen.

Naast deze ontvullende functie van het boek voor politieke practici is er ook één voor theoretici. Het boek wemelt van hypothesen die getoet kunnen

worden, van ideeën over allerlei aspecten van de politiek en van formuleringen van deelproblemen, die tot afzonderlijke studies aanleiding kunnen geven. De moed van Dahl c.s. om dit onderwerp op zo'n grote schaal aan te vatten heeft ertoe geleid dat dit boek een 'aangever' is als weinig andere.

R. de Rooi

WERINGH, JAC. VAN, *Het maatschappijbeeld van Abraham Kuyper*. Assen (Van Gorcum), 1967. —223 p. f 13,50. (Bouwstenen voor de kennis der maatschappij, 60).

Van Weringh geeft een historisch-sociologische analyse van de ideologie van de Gereformeerde emancipatiebeweging der 19e eeuw. Hij benadert denken en doen van de leider Kuyper vnl. via een drietal modellen:

1 *De patroon-variabelen van de waardeoriëntatie van Parsons.*

Kuyper vertoonde een universalistisch-askriptie patroon. Via de antitese trok hij zich terug in het isolement om, na zich in deze binnenste cirkel sterk gemaakt te hebben, t.z.t. te kunnen expanderen en zo de hele natie — de buitenste cirkel — te kunnen herscheppen naar het door hem gewenste beeld: een totalitair-autoritair samenleving.

2 *De typologie van reaktiewijzen op anomie van Merton.*

Kuyper voerde in de grote sociale veranderingen der 19e eeuw zijn volksdeel plm. 1870 van 'retreatment' tot rebellie en nadat hij in 1901 'intra muros' was gekomen tot ritualisme.

3 *De beeldvorming van de buitenwereld als het 'vijandig andere'.*

De antitese is gebaseerd op etnocentrisme t.a.v. de interne relaties en diabolisering t.a.v. de externe relaties van het systeem.

N.a.v. de konstatering, dat zijn organische visies hem tot sociaal-darwinist stemmen en op basis van hun gemeenschappelijk beroep op 19e eeuwse restauratieve schrijvers trekt Van Weringh een vergelijking tussen Kuyper, de Duitse christelijk-conservatief Stöcke en de Franse proto-fascist Maurras. Zij — en vele anderen — verlangen terug naar het Gemeinschaftliche samenlevingsmodel. Latere fascistie beriepen zich dan ook terecht op Kuyper. Het boek eindigt met een politieke prent, waarop John Birch Society-adept Generaal Walker paranoïed uitroept: "They're all around me".

Te prijzen is de voortreffelijke stijl, met welhaast Kuyperiaanse beeldspraak. Voorts de scherpzinnige typering van talloze deelverschijnselen zoals de calvinistische zuilvorming, de dysfuncties en conflicten in het sociale systeem, Kuyper's leiderschap en manipulatieve optreden, elementen uit zijn ideologie, zijn gang van opposant tot minister, de schets van zijn epigonen, zijn latente anti-semitisme.

Op de totale conceptie van de studie is echter fundamentele kritiek geboden.

1 Het bronnengebruik is éenzijdig-selektief en heeft als functie het illustreren van vooringenomen standpunten. De Kuyper-literatuur, van geestverwanten en niet-geestverwanten als S. J. Ridderbos, Rothuizen, Hoogerwerf, Delfgaauw en Theo van Tijn, die tot andere konklusies komen dan Van Weringh, wordt niet vermeld of funktioneert nauwelijks. Citaten uit verschillende perioden en van verschillende mensen worden, uit hun verband, in één alinea gekombineerd. Goede historische sociologie is slechts mogelijk als ernstig rekening wordt gehouden met het reeds gedane onderzoek.

2 Kuyper wordt gesneden op maat van Van Weringh's modellen. Zijn fundamentele ambivalentie — zijn legitimatie met het verleden gekombineerd met

scherpe inzichten in zijn tijd en de toekomst — wordt kontinu éénzijdig in zijn nadeel uitgelegd. Zijn democratische trekken worden gebagatelliseerd of als anomalie geschetst. Zijn bijdragen tot democratisering van Nederland en tot de modernisering en nationale integratie van een 'sociaal-religieuze achterhoede' worden nauwelijks gereleveerd.

- 3 De eigenschappen van het emancipatieproces als eerst 'onder druk staand', maar later 'zichzelf liquiderend' proces worden niet in rekening genomen. Kuypers filosofie en het gereformeerde sociale systeem worden veel te monolithisch geschetst.

Kuypers bewuste beeldvorming heeft bij Van Wehring een postuum succes geboekt. Juist wegens de vele centrifugale krachten was Kuypers leiderschap gedurende bepaalde tijd functioneel.

- 4 Van Weringhs komparatieve analyse is beneden de maat. Partiële parallellen worden totale overeenkomsten. Kuypers plaats is pas goed te schetsen door vergelijking met geestverwanten, die vóór en met hem leefden, en met name met de gelijktijdig optredende andere emancipatiegroeperingen. Ook *dan* zullen de geschetste trekken blijven, maar het totaalbeeld zal anders zijn.

Ondanks een aantal positieve punten, moet ik konkluderen, dat het jammer is, dat Kuyper vijftig jaar na dato niet sine ira et studio beschreven wordt. Sociologie van ideologieën: gaarne. Ideologiserende sociologie: liever niet.

D. Th. Kuiper

SEWELL, JAMES PATRICK, *Functionalism and World Politics*. A study based on United Nations Programs financing economic development. Princeton, New Jersey (Princeton University Press), 1966. —359 p. \$ 6.50.

Met de benaming 'functionalisten' worden in de studie der internationale betrekkingen gewoonlijk die schrijvers aangeduid die menen dat internationale organisaties een grotere bijdrage tot de vrede zouden kunnen leveren, als zij zich meer dan tot nu toe zouden toeleggen op het verrichten van zuiver technische taken. Als internationale organisaties zich zouden concentreren op het oplossen van zuiver economische en sociale noden in de wereld, dan zal — aldus deze redenering — op den duur een wereldgemeenschap ontstaan waaruit de politieke conflicten als vanzelf verdwenen zullen zijn. De nadruk wordt gelegd op de werkzaamheden van technische deskundigen die geleidelijk deze 'peace by pieces' tot stand kunnen brengen. De zgn. 'specialized agencies' van de Verenigde Naties zouden een eerste stap in deze richting vormen.

De voornaamste pleitbezorger van bovenstaande ideeën is David Mitrany die zijn gedachten voor het eerst tijdens de Tweede Wereldoorlog publiceerde in zijn, later herhaaldelijk herdrukte, *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization* (London 1943). Recentelijk kan men spreken van een herleving van de discussie over de ideeën van de functionalisten. Vooraanstaande politicologen op het gebied van de leer der internationale organisaties, zoals Inis Claude (*Swords into Ploughshares* 1956 en 1964) en Ernst Haas (*Beyond the Nation-State* 1964) wijden uitvoerig aandacht aan Mitrany's ideeën.

Aan de reeds uitgebreide literatuur over dit onderwerp is thans Sewell's boek toegevoegd, waarin getracht wordt de ideeën van het functionalisme te toetsen aan empirisch materiaal. Daaraan voorafgaand wijdt Sewell een uitvoerige

kritische beschouwing aan Mitrany's ideeën, die hij terecht verwijt de politieke aspecten van de internationale organisaties te zeer te veronachtzamen: 'Here lies the greatest deficiency in the functionalist argument — its inadequate consideration of the nature and operation of politics' (p. 43) en: 'Functionalism fails to provide an adequate basis for interpreting the origin and status of present international institutions.' (p. 45). Mitrany en zijn volgelingen gaan er van uit dat de functionele werkzaamheden van internationale organisaties verricht zouden kunnen worden door 'technici' of 'deskundigen', die geheel buiten de controversiële politiek zouden kunnen blijven. Ten onrechte, aldus Sewell, want ook 'technici' moeten op bepaalde momenten beleidsbeslissingen nemen, die een keuze inhouden tussen alternatieven en daarmee tot 'politiek' worden. (Dit misverstand komt op ander gebied in ons land ook voor, als landelijke, provinciale of gemeentelijke autoriteiten menen zuiver technisch te kunnen 'besturen', zonder daarvoor verantwoording verschuldigd te zijn, terwijl zij in feite toch voortdurend politieke beslissingen nemen).

Het empirisch gedeelte van het boek behandelt de activiteiten van organen van de Verenigde Naties op het gebied van de financiering van economische ontwikkeling. De vier instellingen die hierbij worden bekeken zijn: de Wereldbank, de 'International Finance Corporation', het 'Special Fund' en de Internationale Ontwikkelings Associatie (IDA), die zich alle op verschillende wijzen bezighouden met het verlenen van economische en technische bijstand aan ontwikkelingslanden. In zijn behandeling vraagt Sewell zich voortdurend af of de functionalistische interpretatie van het proces van internationale organisatie tot inzichten leidt die men op andere wijzen niet zou kunnen verkrijgen.

Sewell toont overtuigend aan dat de activiteiten van alle vier organen in de loop der jaren een aanzienlijke uitbreiding hebben ondergaan. Dat geldt zowel voor het deelnemende aantal landen als voor de gedane uitgaven. Hij concludeert dat de verwachtingen van de functionalisten ten aanzien van de toeneming van 'strukturele steun' door de ervaringen met de vier genoemde organen worden bevestigd. Veel belangrijker dan de groei van organisatorische structuur is echter de vraag in hoeverre er een bijdrage is geleverd tot de oplossing van de aan de organisatie voorgelegde problemen. Op dit punt zijn de ervaringen met de vier gekozen organen veel minder in overeenstemming met de verwachtingen van de functionalisten. Met name is dat niet het geval met de door de functionalisten verwachte verandering in houding van de deelnemende staten ten aanzien van deze problemen. Voor vele lezers wellicht niet geheel onverwacht, stelt Sewell vast dat bij het internationale ontwikkelingswerk de lidstaten zich veel meer hebben laten leiden door overwegingen die verband hielden met hun positie in de Koude Oorlog dan met de directe bevordering van de economische vooruitgang van de ontwikkelingslanden. Zo past bijv. het verzet van de Sovjet-Unie en haar bondgenoten tegen het werk van de Wereldbank in het geheel niet in het functionalistische kader. Aan de andere kant moet worden vastgesteld dat de Wereldbank slechts zo betrekkelijk succesvol heeft kunnen werken, doordat een kleine groep westerse landen, dank zij de besluitvorming bij gewogen stemmen op grond van financiële bijdragen, het beleid heeft kunnen bepalen. Op dit punt is Sewell's konklusie dan ook vrij negatief:

The functionalists completely neglect the context of the activities they propose to explain, except as they take that context to be the ultimate beneficiary of functional endeavor. In the narrowness of its focus, the functional interpretation cuts off an understanding of the very dynamics which give rise to these activities and affect every aspect of their existence. To say 'function' or 'technical self-determination' is of itself to imply the overriding importance of a spontaneous motive and directive force which